

Транскордонні кластери як чинник сталого просторового розвитку регіону

Розглянуто теоретичні підходи до вивчення транскордонного кластеру як стимулюючого фактору забезпечення сталого просторового розвитку регіону.

Ключові слова: регіон, транскордонний регіон, транскордонне співробітництво, кластер, транскордонний кластер.

“Люди можуть робити разом те, що не в змозі зробити самостійно; союз розуму й рук, концентрація їхніх сил, стає майже всемогутньою”.

(Даніел Вебстер)

Постановка наукової проблеми та її значення. Набуття регіональними системами економічної самостійності спричиняє до вибору діяльнійшої структури, що сприятиме досягненню бюджетно-фінансової стабільності, а також реалізації стратегічних завдань соціально-економічного та екобезпечного розвитку регіону, забезпечивши таким чином його надійне становище в ринковому просторі країни і світу.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Посилення уваги зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів до регіонального фактору як невід’ємної складової сталого розвитку національної економіки та підвищення її конкурентноспроможності припало на початок 90-х років минулого століття. Значний внесок у розвиток досліджень в даному напрямку в українському науковому просторі здійснили Павлов В.І., Кравців В.С., Мікула Н.А., Мікловда В.І., Долішній М.І., Стеченко Д.М. та ін.

Зокрема, Павлов В.І. зазначає, що “ефективність функціонування національної економіки значною мірою залежить від соціально-економічного розвитку регіонів та вимагає розробки для кожного окремо взятого регіону країни стратегії розвитку, яка б представляла собою формування цілей щодо

розвитку продуктивних сил та забезпечення комплексного і гармонійного його функціонування з обґрунтуванням організаційних, економічних та інституційних важелів ринкових перетворень” [6]. Стеченко Д.М. підкреслює, що “на стабільність розвитку регіональної економіки безпосередній вплив має наявність відповідного соціально-економічного, науково-технічного та кадрового потенціалу” [9, 284]. Мікула Н.А. вбачає пріоритетний напрям розвитку регіональних систем через міжтериторіальне та транскордонне співробітництво [4].

Однак, незважаючи на значну кількість праць у даній сфері, недостатньо уваги приділено дослідженню транскордонних кластерів як чинника сталого просторового розвитку регіону.

Метою даної статті є визначення ролі транскордонного кластеру в забезпеченні зростання соціально-економічного розвитку регіонального простору та підвищенні його конкурентноспроможності зокрема.

Виклад основного матеріалу. Однією з умов забезпечення сталого просторового розвитку регіонів країни виступає транскордонне співробітництво. Його місце визначається здатністю до мобілізації та ефективного використання існуючого просторового потенціалу прикордонних регіонів, а також поєднанням їх потенційних можливостей та ресурсів. Відносини добросусідства сприяють розв’язанню завдань сталого просторового розвитку, реалізації спільних проектів соціальної, економічної, екологічної та гуманітарної взаємодії [5, 280].

Мікула Н.А. називає основну роль транскордонного співробітництва у інтеграційних процесах, що визначається можливістю прискорення процесів вирівнювання якості життя населення прикордонних територій, щонайменше, до середньоевропейського та досягнення вільного руху товарів, людей і капіталів через кордон до повної інтегрованості простору. Крім ролі сприяння розвитку інтеграційних процесів транскордонне співробітництво відіграє роль своєрідного “імпульсу (потенціалу) зростання” [4].

Так, розвиток міжтериторіального та транскордонного співробітництва включено до “Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 рр.” як ключовий напрям зміцнення потенціалу розвитку регіонів та їхньої конкурентноспроможності та активізації міжнародних інтеграційних процесів.

Пріоритетними завданнями транскордонного співробітництва як складової національної стратегії соціально-економічного розвитку країни повинні бути: створення та зміцнення єдиного соціально-економічного простору; забезпечення правових та організаційних основ державності; відносно вирівнювання умов соціально-економічного розвитку регіонів; пріоритетний розвиток регіонів, що мають особливе стратегічне значення для держави; максимальне використання ресурсних особливостей регіонів; забезпечення екологічної безпеки по обидві сторони кордону і т. д.

Причому, кордони регіонів та держав повинні розглядатися не в якості прикордонних ліній, а в якості вільного простору, регіонів нового освоєння. Ці регіони, певна річ, є слабкими в економічному відношенні, геополітично вразливими та соціально відмінними від центральних регіонів. Тому саме в цих просторових системах необхідним є здійснення чіткої цілеспрямованої політики сталого просторового розвитку та закріплення у відповідних регіонах населення.

Адже під сталим розвитком, в першу чергу, слід розуміти комплексний всебічно збалансований розвиток відповідної просторової системи, що здійснюється за рахунок розумного керівництва та на основі найбільш оптимальної моделі використання просторового потенціалу даної території.

Прагнучи стати повноправним членом Європейського співтовариства, Україні необхідно не лише досягнути певного рівня соціально-економічного розвитку на загальнодержавному рівні, а й, насамперед, вжити кардинальних заходів для суттєвого підвищення конкурентноспроможності її регіонів (зокрема прикордонних) у глобальному контексті.

Забезпеченню конкурентноздатного розвитку регіону та досягненню перспектив його сталого просторового розвитку, на нашу думку, сприяє

використання основних положень кластерного підходу. До того ж, під час проведення засідання круглого столу на тему “Конкурентноспроможність регіонів у контексті європейської інтеграції України”, ініційованого Регіональним філіалом Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові, що відбувся 28 листопада 2006 р., не раз порушувалася важливість даного питання. На думку Мікули Н.А. забезпечення конкурентноспроможності території вимагає від регіональних та місцевих органів влади використання специфічних механізмів та інструментів, до яких віднесено кластери. Слід зазначити, що вітчизняними науковцями останнім часом неодноразово піднімалось питання розробки та реалізації стратегії формування і розвитку кластерів. В цьому контексті слід звернути увагу на суттєвий доробок з приводу досліджуваної проблеми, який було отримано в ході роботи міжнародної науково-практичної конференції “Кластери та конкурентноспроможність прикордонних регіонів”, яка відбулася в рамках проекту “Найвищий рівень добросусідських відносин – розвиток польсько-української стратегії транскордонної співпраці” та проведена 26-27 червня 2008 р. Інститутом регіональних досліджень НАН України спільно з Агенцією регіонального розвитку та європейської інтеграції.

З англійської мови слово “cluster” (кластер) дослівно перекладається як пучок, жмут, гроно, куш; зв’язка; група, купа, скупчення; рій (бджіл); або ж рости гронами (пучками); збиратися групами; товпитися навколо чогось; юрмитися; тіснитися. Термін “кластер” вживається у різних галузях знань, проте, у кожному з випадків сутність його значення залишається незмінною. Так, в інформатиці кластер – це декілька незалежних обчислювальних машин, що використовуються спільно і працюють як одна система для вирішення тих чи інших задач, наприклад, для підвищення продуктивності, забезпечення надійності, спрощення адміністрування, тощо. Обчислювальний кластер потрібен для збільшення швидкості обчислень за допомогою паралельних обчислень. У математиці цей термін позначає фізично близьке розташування логічно пов’язаних об’єктів у межах однієї області. Поєднання усіх

вищезазначених тлумачень втілено і в економічній інтерпретації даного поняття.

За Майклом Портером: “Кластери – це географічно близькі групи взаємопов’язаних компаній та асоційованих установ в окремій галузі, що пов’язані спільними технологіями та навичками. Вони зазвичай існують в географічній зоні, де комунікації, логістика та людські ресурси є легкодоступними, та розміщуються в регіонах, а іноді в окремому місті” [7].

Результати досліджень, а також практика реалізації кластерного підходу у світі, вказують, що кластери є підйомним важелем соціально-економічного процвітання регіону та важливою передумовою його конкурентноздатності.

У своєму Зверенні до Ради 13 вересня 2006 р., Європейська комісія наголосила, що “бути частиною кластеру є важливою конкурентною перевагою бізнесу. Кластери допомагають заповнити прогалини між бізнесом та ресурсами, таким чином, швидше видаючи знання на ринок. Успішні кластери пропагують інтенсивну конкуренцію одночасно із співпрацею. Вони збільшують продуктивність, залучають інвестиції, пропагують дослідження, посилюють промислову базу, та розробляють спеціальні продукти та послуги та стають основою для розвитку навичок.” [8, 10-11].

Так, за даними Звіту Інституту Світового банку за 2006 рік Європа досягла такого самого рівня зайнятості що і США, в галузях, котрі базуються на знаннях. Проте, динаміка росту продуктивності праці має тенденції до сповільнення в багатьох країнах ЄС, на противагу зростання цих же показників в США. Причина – сповільнення темпів впровадження технологічних інновацій і зменшення інвестицій в знання.

Відтак, в програмах Європейської регіональної політики на 2007-2013 рр. основну “ставку” здійснено саме на створення та підтримку діяльності регіональних інноваційних кластерів.

В державах, які щойно набули статусу країн-членів ЄС, а також у кандидатів на вступ до Співтовариства, концепція “кластеру”, в першу чергу,

використовується для стимулювання інноваційного розвитку у підприємницькій діяльності.

Для України найкращою можливістю перейняти досвід ЄС у розробці та реалізації відповідних програм регіональної політики і, водночас, пришвидшити інтеграцію до європейського соціально-економічного, політичного та інституційно-правового простору є впровадження ідеї транскордонного кластеру.

Транскордонні кластери охоплюють суміжні території сусідніх держав, в межах яких відбувається об'єднання, взаємопроникнення та переплітання бізнес-процесів співпраці об'єктів підприємницької діяльності, наукових установ і університетів.

Географічна близькість та тісна співпраця за певним видом економічної діяльності інноваційних фірм, дослідницьких та фінансових інститутів, урядових структур, а також інститутів співробітництва (регіональних органів влади, місцевого самоврядування, громадських організацій) є передумовами формування транскордонного кластеру, розвиток якого дає можливість для більш високого рівня продуктивності та інновацій.

Основний ефект від акумуляції та спільного використання підприємницьких, соціальних та інноваційних потенціалів буде проявлятися в розвитку мережі інноваційно-інвестиційної інфраструктури, сектору малого та середнього бізнесу (що, в свою чергу, збільшить кількість робочих місць), а також сприянні з боку територіальних органів влади. До того ж налагодження стійких контактів між суміжними територіями надасть можливість диверсифікувати матеріальні, грошові та інтелектуальні потоки та створить передумови підвищення конкурентноспроможності транскордонного регіону.

Основна особливість транскордонного кластеру полягає у створенні економічного суб'єкта на базі різних держав за умови використання ефективного міжнародного поділу праці та спеціалізації територій. Окрім того, створений за рахунок розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення

капіталу та людських ресурсів, транскордонний ринок також характеризує особливі сфери діяльності даного утворення [3].

Саме тому формування транскордонних кластерів надає транскордонному регіону перспективні можливості динамічного соціально-економічного росту. Кластери – це “фундамент” для реалізації ключових принципів становлення та подальшої розбудови національної та регіональної економік і відповідної розробки стратегій сталого просторового розвитку як окремих регіонів, так і країни в цілому.

Висновки. На сьогоднішній день застосування кластерного підходу в Україні є своєрідним “каталізатором” для досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку та конкурентноспроможності. Відтак, створення кластерів повинно бути включеним як до регіональних, так і державних стратегій сталого просторового розвитку, до програм та проєктів транскордонного співробітництва за участі різних інституцій, бізнесових структур та органів державної і регіональної влади по обидві сторони кордону. Саме для України, в умовах інтенсифікації світових господарських процесів та глобальної конкуренції, найбільш перспективним є створення та сприяння ефективному розвитку кластерних об’єднань, а особливо, коли у сучасній світовій економіці переможцем виходить той, хто володіє якісно новим видом ресурсів: інформацією, інноваціями та інтелектом.

Список використаних джерел

1. Гороть Є.І., Коцюк Л.М., Малімон Л.К., Павлюк А.Б., під загальним керівництвом Є.І. Гороть. Англо-український словник. – Вінниця: Нова Книга, - С. 262.

2. Ковальова Ю.А. Кластер як нова форма організації та розвитку економіки // http://www.rusnauka.com/17_SSN_2007/Economics/22544.doc.htm

3. Лютак О.М. Територіальна організація економіки транскордонного регіону за умови використання інтеграційного потенціалу // http://www.rusnauka.com/12_EN_2008/Economics/31173.doc.htm

4. Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
5. Павліха Н.В. Управління розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід: Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – 380 с.
6. Павлов В.І. Методологія формування та механізми реалізації політики соціально-економічного розвитку регіону // Регіональна економіка (щоквартальний журнал Інституту регіональних досліджень) // http://irr.org.ua/pe/stattja01_1_1.php
7. Портер М. Е. “Конкуренція” – Москва: Видавничий дім “Вільямс”, 2005. – 608 с.
8. Посібник з кластерного розвитку. – К. – 2006. – 37 с.
9. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник. – К.: Вікар, 2006 – 396 с.
10. <http://uk.wikipedia.org/wiki/Кластер>

Павліха Н.В., Кицюк І.В. Трансграничные кластеры как фактор устойчивого пространственного развития региона. Рассмотрены теоретические подходы к изучению трансграничного кластера как стимулирующего фактора обеспечения устойчивого пространственного развития региона.

Ключевые слова: регион, трансграничный регион, трансграничное сотрудничество, кластер, трансграничный кластер.

Pavliha N.V., Kytsyuk I.V. Transborder clusters as a factor of sustainable space development of region. The theoretical approaches to the analysis of transborder cluster as a factor of sustainable space development of region are considered.

Key words: region, transborder region, transborderl collaboration, cluster, transborder cluster.